

TOMÁŠ RADIL¹

Az auschwitzi fiúk

(részletek a memoárregényből)

Tavaszzilat terjengett a levegőben. Nagyapa szerette, ha kora délutánonként elkísérem a Munk kávéházba. Akkorra már nagyrészt végzett a munkájával, hiszen hajnalban kelt, és reggel hatkor nyitott a mézszárszék. Délutánra kissé elfáradt, jólesett a pihenés, a terepere a kávéházi ismerősökkel. Eleinte produkáltatott, ahogy a kisfiúkat szokás, társaságának tagjai pedig mindenféle vicceset kérdeztek tőlem. Mikor nagyobbacska lettem, nagyapa megtanított felismerni a kártyalapokat. Fel kellett sorolnom, kinek milyen lapja van, és szerette, ha kibicelek. A többieknek azonban nem tetszett a dolog, pedig nem volt tétje, hiszen nem pénzben kártyáztak, csak a játék örömeért. Később aztán már engem sem szórakoztatott a kibickedés, a kávéházba azonban továbbra is eljártam nagyapával, és hallgattam, mit beszélnek a felnőttek. Érdekes volt és tanulságos.

Egy napon, 1944 márciusának elején kimentem a kávéház udvarára. Tágas, simára taposott térség volt, a közepén óriás gesztenyefa, alatta pad. Ki akartam szellőzködni egy kicsit, mert bent rémes füst volt. Majdnem mindenki dohányzott, nagyapát is beleértve. *Regalia media* szivart szívott, engem szalajtott érte az utca túloldalára a trafikba. Ugyanerre az udvarra nyílt még néhány földszintes ház ajtaja, ablaka; ezekben szegényebb bérlők laktak. Leültem a padra, hogy érjen egy kicsit a nap, bár ereje nemigen volt még. És ekkor történt valami. Pár lépésnyire megpillantottam egy karcsú, sötét ruhás, fekete hajú nőt. Egyedül volt, lesütötte a szemét, és óvatos pillantásokkal, a fejét nem mozdítva térképezte fel a terepet. Mintha villámcsapás ért volna. A nő titokzatos volt, és olyan elbűvölő, hogy kis híján felpattantam és nyomába eredtem. Ez nem Zsuzsika volt, a kedves szép kisleány, akinek beletelik még néhány évébe, hogy felnőjön. Ez egy igazi nő volt, huszonöt év körüli, virágzó szépség. Ellenállhatatlannak láttam.

Ezután minden lehetséges alkalommal az udvaron voltam. Elkísértem nagyapát a kávéházba, otthagytam kártyázni, és azt mondtam, később visszajövök érte, hogy együtt menjünk haza. Kiültem a padra, akár sütött a nap, akár hideg volt, olvastam, vagy csak járkáltam fel-alá az udvaron, és vártam, hogy a nő újra felbukkanjon. Eljártam oda a játszótársaimmal is, focimeccseket és más labdajátékokat szerveztem az udvarra. Közben folyamatosan szemmel

¹ Tomáš Radil (1930, Pozsony) prágai neurofiziológus-kutató, a Cseh Tudományos Akadémia munkatársa. Gyermekévei egy részét Párkányban töltötte; innen hurcolták el családjával együtt Birkenaubába. A szakterületén végzett munkássága mellett tudományfilozófiai kérdésekkel foglalkozik, valamint a holokauszt társadalmi következményeinek feltárása is foglalkoztatja. A szerző első regénye nem csupán a lágerirodalmat gazdagítja, hanem egyedi szemszögből láttatja a korai negyvenes évek Párkányát és a térség mindennapjainak hátterét.

tartottam a házat, amelyben lakott. Hamar megállapítottam, hogy idős anyjával él, egy apró, vézna, beteges külsejű asszonnyal, aki csak ritkán mutatkozott. Megfigyeltem, hogy különféle életkorú, magányos férfiak látogatják a házukat; néhányat ismertem is közülük. Máskor meg a nő ment el otthonról, és egy-egy férfi kíséretében tért vissza, aki aztán egy idő múlva egyedül távozott. Kerülő úton sikerült megállapítanom, hogy a nőt Kohn Olgának hívják, és hogy néhány évvel ezelőtt költözött Párkányba az anyjával; hogy honnan, azt senki sem tudta pontosan. Megtudtam azt is, hogy nem dolgozik, prostitúcióból tartja fenn magát, és hogy szépsége, intelligenciája miatt nagy népszerűségnek örvend a férfiak között – a nőknél meg épp ellenkezőleg. Abból, amit addig megfigyeltem, sejtettem már, mi a helyzet, az utólagos információ csak megerősítette a gyanúmat. Annak ellenére, hogy túl voltam a bármicvómon, gyerek voltam még, és a nőkhöz fűződő minden szenvedélyem szigorúan az érzelmekre korlátozódott. Tovább jártam hát az udvarra, anélkül, hogy ezzel komolyabb célom lett volna.

(...)

1944. március 19-én erős zúgás töltötte be a levegőt. Sok-sok nagy gép repült szabályos alakzatban Budapest felé. Ezek biztosan nem Liberatorok, gondoltam, azok magasan szállnak, ráadásul máskor és másfelé szoktak repülni. Kimentem az utcára. Egy ember, akinél messzelátó volt, azt mondta, német gépek. Estére már bizonyossággal tudtuk: a németek megszállják az országot. S mindenki számára világos volt, hogy az életünkben új fejezet kezdődik.

(...)

Silbermann úr dühöngött. Nem miattunk – a legrosszabbkor jöttünk, reggel, mikor a latrinán csúcsforgalom volt, és minden egyes pottyantónyílásnál türelmetlenül sorakoztak az üríteni vágyók. Néhány szerencsétlennek mellément, összerondítva a betonpadot, amelynek a tisztasága Silbermann úr szívügye volt; a scheisskommando erre kijelölt tagja nem győzte tisztogatni és fertőtleníteni az átható szagú klórmésszel. A sorban állók közül többen nem bírták már, és a nadrágjukba csináltak, s voltak, akiknek sikerült ugyan letolniuk a gatyájukat, de a földre piszkítottak. Nyilvánvaló volt, hogy a latrina kapacitása nem elegendő ennyi ember anyagcsere-végtermékének befogadására.

Dühöngött Silbermann úr, kiabált a bokájára tekeredő gatyával várakozó sokaságra, hadonászott a botjával, hogy végigverem a tökötet, disznó banda! A közelében ácsorogtunk, de nem vett bennünket észre.

– Fura egy pofa, mi? – hajolt hozzánk Pista. – Máskor is hallottam már így üvöltözni.

De nem volt igaza. Silbermann úr teljesen normális volt, a dühöngést és az ordenáré beszédmódot a helyzet hozta ki belőle. És sose lett volna képes megütni senkit; az említett rész volt azonban a csontsovány, félmeztelenül dülöngélő emberek testén az egyetlen olyan pont, amelyen talán nem kente volna össze szarral a botját, ha valóban odacsap vele.

Fertelmes volt a látvány. Akikkel ezek a balesetek történtek, nagyrészt felnőttek voltak, nemrégiben még családapák, köztisztelőben álló polgárok. És most itt állnak megálázva, megfosztva minden emberi méltóságuktól, pedig erre semmilyen módon nem szolgáltak rá. Embertelen körülményekkel akarták őket állattá tenni, és nem kellett már sok hozzá, hogy a pokoli terv kiötlői sikerrel járjanak. A letolt nadrággal tántorgó, csontbőr, ürüléktől mocskos férfiak groteszk, ám cseppet sem nevetséges látványt nyújtottak.

Olyan volt az egész, mint egy rémálom. Silbermann úr tisztában volt a nyomorúságos helyzetükkel, és ettől szenvedett. Szívesen tett volna valami jót, valami emberit, de ebben a zűrzavarban, hajszában, iszonyú bűzben nem tudta, hogyan segíthetne, nem volt már ura a helyzetnek.

(...)

Aztán nagy szerencsétlenség ért bennünket. Számoltunk vele, tudtuk, hogy bármikor történhet valami, állandó feszültségben éltünk. Nem hittük, hogy a tetoválás azt jelenti, nem lesznek már szelekciók.

Jom kippur előtt egy nappal történt. Az engesztelés napját főleg a hajdani jesivabóherek tartották számon. Sokan voltak, majdnem mindannyian Kárpátaljáról vagy Észak-Erdélyből. A vallásos fiúk általában nagyobb csoportokba tömörültek, hogy kilegyen az imákhoz szükséges tíz ember. Idővel még imakönyveket is sikerült szerezniük – néha organizáltak számukra a Kanada-kommandós ismerőseik, általában azonban drágán fizettek érte, a szájuktól elspórolt kenyérral.

Gyanútlanul fogadtuk, mikor elkezdődött. Extra appellt hirdettek; felsorakoztunk ötösével, és rögtön indulást vezényeltek. Azt hittem, zuhanyozni megyünk újra, meg ruhát fertőtleníteni. Néha szóltak, hogy ez lesz, néha nem. Ezúttal nem mondott senki semmit. Kevés ór kísérte a menetet. Végignézttem a többieken, senkin sem látszott különösebb aggodalom. Kellemes idő volt, jólesett a mozgás.

Rövid idő elteltével megérkeztünk arra a térségre, ahol annak idején az SS-ek fociztak a sonderkommandósokkal. Most mintha valahogy túl sok lenne itt az SS... Nyilván ránk vártak. Egy darabig csak álltunk felsorakozva, majd megjelent egy lovaglónadrágos, csizmás tiszt – a mai napig fel tudom idézni. Az egyik kezében kalapács, a másikban egy deszka volt. A zsebéből néhány szöveget húzott elő, ezeket a szokásos módon az ajka közé vette, majd végignézett rajtunk, mintha azt akarná felmérni, milyen magasak vagyunk. Bal kezébe vette a deszkát, merőlegesen a kapufához tartotta, és felszegezte. Néhányan azt állították később, hogy Mengele volt, de tévedtek. Mengele sosem csinált volna ilyesmit saját kezűleg. Néhány tiszt segédkezett ugyan a szegecselőnek, de hogy Mengele köztük volt-e, mint egyesek állították, nem tudom – túl elfoglalt voltam ahhoz, hogy alaposan megnézzem őket. Feszülten figyeltem, mi történik, mit akarnak velünk csinálni. Azt tudom csak biztosan, hogy a jelenlevő tisztek nem avatkoztak be semmilyen módon abba, ami a szegelés után következett.

Nagyon gyorsan, szinte magától zajlott le az egész. Az ötös sorok fokozatosan egyetlen hosszú oszloppá alakultak, amely gyors léptekkel, szinte ügetve haladt a kapura szegezett lécz felé. Át kellett futni alatta, és a mellette álló SS-ek jobbra vagy balra küldték a fiúkat aszerint, hogy hozzáért-e az illető feje a léchez vagy sem.

Nem mondtak ugyan egy szót sem, de tudtuk már, hogy ez egy újabb szelekció. A csoportunkból én voltam az első. Gyorsan közeledett a sor a kapu felé. Tíz méternyire a céltól felhangzott, hogy *Laufschritt!* Futás. Legyen ideje az SS-eknek a jó vagy a rossz oldalra küldeni az előző jelöltet.

Bűvöltem a léczet. Ahogy közeledtem felé, mintha feljebb, egyre feljebb került volna! Kihúztam magam, amennyire csak tudtam. Az utolsó lépéseket szinte lábujjhegyen tettem meg. A fejem bűbja ért csak hozzá. Hajszálon múltott. Az egyik SS még futtomban elkapta a karomat, és a megfelelő magasságot elért fiúk csoportja felé irányított. Világos volt, hogy ez most az életet jelentette.

A deszkánál két SS állt. Az egyik azokat kapta el, akik elérték a lécet, a másik azokat, akik nem. A beérkezőket éppen csak lefékeztek egy kicsit, hogy a futás lendülete továbbvigye őket a katonák által meghatározott irányba. Mintha álomban történne, mintha némafilmet látnék. Teljes volt a csend, az ügető fiúk lábának dobbanása sem hallatszott a fűben. Az SS-ek nem voltak durvák, se fenyegetők. Nem volt rá szükség. Inkább úgy tűnt, jól szórakoznak, időnként még el is mosolyodtak, mintha gyepen kergetőző gyerekek játékát figyelnék.

Magamhoz tértem, körülnéztem. Itt volt velem Smule, Pista és Pepi. Mind magasabak voltak nálam. Hirtelen cikázott át rajtam a felismerés. Alig bírtam magamból kitérselni:

– Hol van Viki? Hol a Focista?!

– Elöttem futott – mondta Smule. – Ő volt közülünk az utolsó előtti. Nem érte el a lécet. A másik csoportba küldték. Sokkban volt biztos ő is. Elvitték őket rögtön, hátra se nézett!

Próbáltam a „kicsik” távolabb álló csoportjában kivenni Vikit. Nem sikerült. Túl sokan voltak.

A szelekció véget ért. Nem tudom, levette-e valaki a deszkát a kapuról. Mi, „nagyok” nem érdekeltünk senkit, csak felsorakoztattak a szokásos módon. Bénultan álltunk mindannyian. Néhányan elkezdtek mondani a kaddist a kiszelektáltakért. Csatlakoztunk. Egyedül Smule tudta fejből az egészet, mi csak az elejét mondtuk vele mindig.

Visszavezényelték a blokkunkhoz. Útközben a gondolatainkba merülve hallgattunk. Nekem azon járt az eszem, hogyan néztük egy-két hete Vikivel ugyanott az SS-sonderkommando meccset, s hogyan nem bírta magát türtőztetni a Focista, mikor a kerítésen átrepülő labdát visszarúgta. Annál a futballkapunál ítélték halálra, ahol a kedvenc játékát játszották. Tehetséges focista volt, remek hivatásos játékos válhatott volna belőle. Az SS-ek, akik ott fociztak a sonderkommandósokkal, most megölik, a sonderkommando megélégeti a testét, hogy ne maradjon belőle semmi.

A testmagassága miatt küldik a gázba. Két-három centivel volt csak alacsonyabb nálam, de az anyja küldeményeinek köszönhetően ő volt ötünk közül a legjobb állapotban. Hogyan tudatjuk Marika nénivel, hogy mi történt? Viki távoztával megszűnt a kapcsolat az összekötővel, akiről mindössze annyit tudtunk, hogy politikai fogoly. Magával vitte remek, eredeti ötleteit is. Ha megérte volna ennek a vadállati, értelmetlen, embertelen üldöztetésnek és tömegmészárlásnak a végét, nemcsak focistává: kiváló, kreatív vállalkozóvá nőhetne volna ki magát.

Vacsora előtt elsétáltam egy pontra, ahonnan ráláttam a krematórium kéményeire. Valamennyiből fekete füst gomolygott, jelezve, hogy a kemencékbe új adag friss holttest került. Azt persze nem tudtuk megállapítani, hogy a négy halálgyár melyikében ért véget Viki barátunk, a Focista élete tizennégy éves korában. Nagyon hosszú idő után tudtam csak meg, hogy az akkor kiszelektált fiúkat még két napig a tábor egyik blokkjában tartották bezárva, és csak akkor küldték őket a gázkamrába, amikor az érkező transzportok között felszabadult egy kis hely. A németek a gyilkolást a lehető legproduktívabban szerették csinálni.

Mészáros Tünde fordítása